

Studiehefte

SAMISK SPRÅK OG KULTUR

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

KublaKan

KublaKan 2021

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

1. utgave

Denne publikasjonen kan fritt benyttes av skoler, elever og privatister. Referanse til kilden kan skrives slik:

Christensen, Jostein og Asbjørn Odin Aag. «Samisk språk og kultur». KublaKan 2021, [https://kublakan.no/wp-content/uploads/2021/11/ KublaKan-Studiehefte-Samisk-sprak-og-kultur.pdf](https://kublakan.no/wp-content/uploads/2021/11/KublaKan-Studiehefte-Samisk-sprak-og-kultur.pdf), [fyll inn nedlastingsdato]

Siden dette er en kilde hentet fra internett, må du også oppgi nedlastingsdato, om du benytter studieheftet på skriftlig eksamen. Henvendelse om utgivelsen kan rettes til post@kublakan.no

De samiske språkene og deres utbredelse

Samene er anerkjent som urfolk i Norge. Tradisjonelt har de bodd i det landområdet som kalles *sápmi*, et område som dekker deler av Nord- og Midt-Norge, Sverige, Finland og den russiske Kolahalvøya. Man kan si at samene er et folk som er spredt over flere land, og de snakker flere ulike språk, forskjellige *varianter* av samisk, som alle er i slekt med hverandre.

Sápmi – det samiske området

I Norge har samer tradisjonelt bodd i Nord-Norge, Trøndelag, og også i deler av Hedmark. I dag finner man selvsagt også samer i de fleste norske byer. Det finnes ingen offisiell registrering i Norge av hvem som er samer, og derfor er det vanskelig å si med sikkerhet hvor mange samer som finnes i Norge i dag, eller hvor i landet samene bor. Man regner likevel med at rundt 20–25 000 samisktalende bor her til lands, og at disse utgjør rundt halvparten av den samiske befolkningen i Norge.

Samer i Norge i dag

Nesten alle språk i Europa tilhører den *indoeuropeiske* språkfamilien. Språk som norsk, svensk, dansk, tysk, engelsk, fransk, russisk, polsk, gresk, albansk, og også persisk, punjabi og hindi, er alle «i slekt med hverandre», så å si. De samiske språkene, derimot, er *ikke* indoeuropeiske språk, men *uralske* språk. Nærmere bestemt tilhører de den *finsk-ugriske* språkfamilien. De er i slekt med språk som finsk, estisk og ungarsk. I teorien ligner altså persisk og norsk mer på hverandre enn hva samisk og norsk gjør, siden samisk og norsk er fra to helt ulike språkfamilier.

Samisk – et finsk-ugrisk språk

Samisk er som nevnt ikke *ett* språk, men en *språkegruppe*, som består av mange språk som er i familie. I Norge har det tradisjonelt blitt snakket seks forskjellige samiske språk. Tre av disse regnes i våre dager som utdødde her til lands, slik at det i dag snakkes tre samiske språk her: sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk.

Tre samiske språk i Norge

Sørsamisk finner man i Trøndelag, Nordland fylke, og i deler av Innlandet. *Lulesamisk* brukes først og fremst i Nordland fylke. Disse to språkene, sørsamisk og lulesamisk, finnes også i Sverige, og de er i våre dager sterkt utrydningstruet. I Norge regner man med at godt under tusen mennesker til sammen behersker enten sør- eller lulesamisk.

Nordsamisk er det største samiske språket i Norge. Rundt 90% av de samisktalende her til lands snakker nordsamisk. I Karasjok og Kautokeino er nordsamisk *majoritetsspråket*, altså det språket flertallet bruker. Ellers i landet er samisk et minoritetsspråk.

Forskjellen på de tre samiske språkene i Norge er ganske stor. De som snakker nordsamisk og lulesamisk kan vanligvis kommunisere greit. En som snakker nordsamisk og en som snakker sørsamisk, derimot, forstår hverandre ikke uten videre. Ofte sier man at forskjellen mellom nord- og sørsamisk er like stor som forskjellen mellom norsk og islandsk.

Forskjell på språkene

Forskjellen på de ulike samiske språkene er enda større igjen, hvis man i tillegg tar med alle de samiske språkene som brukes i nabolandene våre, Sverige, Finland og Russland. Til sammen finnes det i dag ti varianter av samisk: Sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk, pitesamisk og umesamisk regnes som *vestsamiske* språk, mens skoltesamisk, enaresamisk, kildinsamisk, tersamisk og akkalasamisk er *østsamiske* språk.

Ti varianter av samisk

vestsamisk	østsamisk
nordsamisk	skoltesamisk
sørsamisk	enaresamisk
lulesamisk	kildinsamisk
pitesamisk	tersamisk
umesamisk	akkalassamisk*

* Noen kilder oppgir at akkalassamisk forsvant i 2003, mens andre sier det fortsatt finnes minst én person som til en viss grad behersker språket.

Flere av de samiske språkene er truet, og risikerer å forsvinne helt i fremtiden. I internasjonal sammenheng er alle samiske språk klassifisert som «truet», «alvorlig truet» eller «nesten forsvunnet». Det er som sagt vanskelig å si hvor *mange* samer som finnes, men man regner med at mindre enn halvparten av de som er samer, har samisk som morsmål.

Samisk truet

Ifølge regjeringen.no får årlig rundt 800 barn i den norske grunnskolen all undervisningen sin på samisk. I videregående skole har man pleid å ha rundt 500 elever i Norge som har samisk som ett av fagene sine. Ifølge statistisk sentralbyrå har det likevel skjedd en klar vridning de siste årene, mot at flere og flere av disse har samisk som et *andrespråk*, der fleste tidligere hadde det som førstespråket sitt.

Samisk i skolen

Selv om språkene er truet, er det likevel ikke slik at alt ser mørkt ut med tanke på utbredelsen av samisk i årene som kommer. I Norge i dag står de samiske språkene sannsynligvis sterkere i den offentlige bevisstheten enn noen gang før. Lover som sameloven og opplæringsloven skal sikre at samisk språk blir tatt vare på for fremtiden, og tilbudet om å lære samisk har neppe vært bedre enn hva det er i våre dager. Ifølge en melding fra regjeringen til Stortinget i 2019 om samisk språk, kultur og samfunn, er potensialet stort for å få flere til å lære seg de samiske språkene, og til å bruke dem. Flere samiske språkundørsøkelser viser at mange *ønsker* å lære seg samisk, og ønsker at barna deres skal lære samisk.

Lyspunkter for
samisk

Siden 1992 har samisk språk hatt status som *likeverdig* med norsk i Norge. Innenfor et område som kalles *forvaltningsområdet for samiske språk* er samisk også *likestilt* med norsk i offisielle sammenhenger. Innenfor språkforvaltningsområdet har innbyggerne for eksempel rett til å kommunisere med myndighetene på samisk, til å få offentlig informasjon på samisk, og så videre. Ved utgangen av 2020 bestod språkforvaltningsområdet av 13 kommuner, og alle de tre samiske språkene som brukes i Norge er i dag representert.

Samisk likeverdig
med norsk

Norske kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk 2020

samisk	norsk
Deatnu	Tana
Guovdageaidnu	Kautokeino
Kárášjohka	Karasjok
Unjárga	Nesseby
Porsangu - Porsanki	Porsanger
Gáivuotna	Kåfjord
Loabága	Lavangen
Dielddanuorri	Tjeldsund
Hábmer	Hamarøy
Aarborte	Hattfjelldal
Snåase	Snåsa

Raarvihke	Røyrvik
Plassje	Røros

Når det gjelder synliggjøringen av samiske språk i det norske samfunnet, sier regjeringen i den nevnte meldingen til Stortinget fra 2019 at samisk er lite synlig i det offentlige rom. For eksempel har få bygninger samiske navn, og i butikkene finnes det få produkter som er merket med samisk tekst. Et tiltak for å gjøre samisk mer synlig har de siste årene vært skilting på både norsk og samisk. En rekke norske byer og plasser har både norske og samiske navn, og mange steder i Trøndelag og Nord-Norge har Statens Vegvesen i økende grad begynt å skilte på begge språk langs veiene. Fra 2020 skal også nordsamisk, i tillegg til bokmål, nynorsk og engelsk, brukes i norske pass og nasjonale ID-kort

Synlighet i
samfunnet

Samisk språk lever også i ulike samiske medier. To samiske dagsaviser får statlig støtte. I tillegg finnes det lokalaviser som har enkelte sider på sør- eller lulesamisk. NRK Sápmi sender radio- og TV-programmer på både samisk og norsk. *Odđasat* er nyhetssendinger på samisk, som har blitt sendt på NRKs hovedkanal NRK1 siden 2002. Dette er *også* med på å synliggjøre samisk i Norge. I tillegg har kanalen NRK Super lenge sendt barneprogrammer på samisk hver ettermiddag, og talkshowet «Studio Sápmi» har innhold på samisk for unge. Det meste som foregår på samisk på NRK presenteres på nordsamisk, men sør- og lulesamisk er også representert i enkelte sendinger.

Samiske medier

I tillegg til dette arrangeres det i våre dager også jevnlig diverse arrangementer for å øke bevisstheten om samisk, og for å styrke samisk sin posisjon. Et eksempel på dette er *samiske språkeuke*, som arrangeres av Sametinget.

Trekk ved samisk språk

Moderne norsk er et ordstillingsspråk. Hva en setning betyr på norsk bestemmes av *rekkefølgen på ordene*. «Per slår Arne» betyr noe annet enn «Arne slår Per», selv om ordene i de to setningene er identiske. De samiske språkene er derimot det vi kaller *kasusspråk*. I kasusspråk er det ikke rekkefølgen på ordet som bestemmer hva en setning betyr. I stedet er det hvordan man *bøyer* visse ord, som er avgjørende – substantiv, adjektiv, pronomen og tallord – ord som «hytte», «rød», «han» og «fire». På kasusspråk kan slike ord bøyes på ulike måter, alt ettersom hva slags funksjon ordet har i en setning, hvilken «rolle» ordet har i setningen, så å si. Hvis ordet «hytte» har rollen som subjekt i en setning, altså den som «gjør» eller «er» noe, litt forenklet sagt, bøyes ordet på én måte i én kasus. Hvis ordet «hytte» spiller rollen i setningen som direkte objekt, altså det som blir gjort noe med, så bøyer man det samme ordet på en litt *annen* måte, i en annen kasus.

Nordamisk har seks ulike kasus, eller måter å bøye slike ord på. Sørsamisk har åtte, mens luleamisk har elleve. Et ord som «hytte» kan altså i prinsippet bøyes på alt fra seks til elleve måter på samisk, avhengig av hvilket samisk språk det er snakk om.

La oss ta det nordsamiske ordet *goathti* som eksempel. Dette er det samiske ordet for gamle – en samisk jordhytte. Ordet kan bøyes som *goatbi*, *goadi*, *goah tai*, *goadis*, *godiiin* eller *goah tin*. Hvilken form av ordet du bruker, kommer an på om du vil si at «*hytta er fin*», eller at «*du kjøpte hytta*», eller at det er «*hytta di*», om du er «*i hytta*» går «*inn i hytta*», reiser «*fra hytta*», og så videre. På norsk bruker vi formen «hytta» uansett, men på samisk bøyer man slike ord på mange ulike måter. *Karášjogas* betyr «i Karasjok». *Karášjokkii* betyr «til Karasjok».

Trykket i samiske ord ligger stort sett *alltid på den første stavelsen*. Dette er også vanlig for de fleste norske ord. Samisk har ikke *grammatiske kjønn* av typen «en bil», «ei gate» og «et hus». Den nordsamiske setningen *Man boaris son lea?* kan både bety «hvor gammel er hun?», og «hvor gammel er han?» Konteksten, altså selve situasjonen, bestemmer her om det er snakk om en mann eller kvinne.

På samisk *bøyer man ikke ord i bestemt eller ubestemt form*, slik vi gjør på moderne norsk når vi skiller mellom «en bil» og «bilen». Når det gjelder *ordforrådet* er samisk kjent for å ha spesielt mange ord som beskriver natur, terrengformasjoner, dyreliv, og så videre. Dette henger sammen med at natur, jakt og fiske har vært en sentral del av samenes liv gjennom det meste av historien.

Samiske språk er kasusspråk

Antall kasus i ulike samiske språk

Trykket først i ord

Ikke grammatisk kjønn

Ikke bestemt og ubestemt form i substantiv

Komplisert verbbygning

Verbbøyningen er nok det aller mest kompliserte ved samisk, sammenlignet med mange andre språk. Samisk har for eksempel svært mange måter å uttrykke bevegelse på, og det går an å være langt mer presis på samisk enn på norsk. Ordene *njuikut*, *njuiket*, *njuikkodit*, *njuikestit*, *njuikulit* og *njuikebit* kan alle oversettes med «å hoppe». Likevel bruker man ulike varianter av ordet alt ettersom man vil uttrykke det å hoppe generelt, å hoppe bare én gang, å hoppe over tid, å hoppe bare litt, en gang, å gjøre noen raske hopp, eller å hoppe etter noe. Når det gjelder verb kan man altså uttrykke seg svært nyansert og presist på samisk.

Det nordsamiske
alfabetet

Til slutt har samisk en del bokstaver som ikke finnes på norsk, og en del lyder som er annerledes. Her er noen eksempler fra det nordsamiske alfabetet:

á – uttales som en lang /a:/ i Kautokeino, og som en lang /æ:/ i Karasjok	
c – uttales /ts/	som i «sats» som i «kvarts»
č – uttales /tsj/	
đ – uttales som stemt /th/	som i engelsk «there»
h – uttales som /h/ – også etter vokal	
i – uttales som /i/, og som /j/ etter vokal	
ŋ – uttales som /ng/	som i «sang»
o – uttales som /å/	
š – uttales som /sj/	som i «sjampo» som i engelsk «thing»
ť – uttales som ustemt /th/	
u – uttales som /o/	som i «Oslo»
z – uttales som /ds/	som i engelsk «hands»
ž – uttales som /dsj/	som i det engelske ordet for syltetøy: «jam»

Sørsamisk og lulesamisk har sine egne varianter av alfabetet, og sør- og lulesamisk i Norge skrives litt annerledes enn sør- og lulesamisk i Sverige.

Samene i
Grunnloven

Samenes språklige rettigheter som urfolk

Samer er som nevnt anerkjent som urfolk i Norge. Ifølge Grunnlovens § 108, som ble vedtatt i 1988, har statlige styresmakter i Norge plikt til å legge til rette for at den samiske folkegruppen kan sikre og utvikle språket, kulturen og samfunnet sitt.

Norge er også forpliktet til å ivareta samisk språk, kultur og samfunnsliv, gjennom internasjonale avtaler som ILO-konvensjon nr. 169 om «urfolk og stammefolk i selvstendige stater» (1990), og FNs konvensjon om politiske og sivile rettigheter, artikkel 27.

Grunnloven, paragraf 108: (1988)

«Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.»

ILO-konvensjon nr. 169, artikkel 2: (ratifisert av Norge i 1990)

Om urfolk og stammefolk i selvstendige stater:

«Regjeringene skal ha ansvaret for utvikling av, med deltakelse av vedkommende folk samordnede og systematiske tiltak for å verne disse folks rettigheter og for å garantere at deres integritet blir respektert.»

FNs konvensjon om politiske og sivile rettigheter, artikkel 27: (ratifisert av Norge i 1972)

«I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.»

I 1987 fikk vi *Sameloven*. Formålet med sameloven er det samme som med grunnlovens paragraf 108: å legge til rette for at samene kan sikre og utvikle språket, kulturen og samfunnslivet sitt.

Sameloven

I sameloven finnes det et eget kapittel, kapittel 3, som handler om språk og språklige rettigheter. Dette kapittelet kom inn i sameloven som et tillegg i 1992, og *konkretiserer* på mange måter det som står i grunnloven, om at samer skal ha rett til å sikre og utvikle språket sitt.

Samelovens kapittel 3: om språk

Blant annet slås det fast at «norsk og samisk er likeverdige språk», og at norsk og samisk skal være *belt likestilte* innenfor det som kalles «forvaltningsområdet for

Likeverdige språk

samisk språk». Med «samisk» menes alle de tre samiske språkene som brukes i Norge i dag, altså nordsamisk, sørsamisk, og lulesamisk.

I Norge er som nevnt 13 kommuner inkludert i dette språkforvaltningsområdet: Åtte kommuner i Troms og Finnmark, to i Nordland og tre i Trøndelag. Innenfor dette området har innbyggerne krav på at all kommunikasjon med myndighetene skal kunne foregå på samisk, og kunngjøringer fra myndighetene, navn på veiskilt, og så videre, skal stå *både* på samisk og norsk, og på samisk først.

Forvaltningsområdet
for samisk språk.

Innenfor forvaltningsområdet for samisk språk har alle barn i grunnskolealder, altså i alderen 6-16 år, rett til å få opplæring *i og på samisk*, enten de er samer eller ikke. Barn i grunnskolealder som bor innenfor forvaltningsområdet for samisk språk skal altså *både* ha rett til å lære samisk språk som et eget fag, *og* til å bli undervist i de andre fagene *på* samisk, med samiske læremidler.

Rettigheter innenfor
språkforvaltnings-
området

Også de som bor *utenfor* forvaltningsområdet for samisk språk har rett til opplæring i og på samisk, enten de er samer eller ikke, så lenge minst ti elever i kommunen ønsker det. Dersom ti eller flere vil lære samisk, må altså norske kommuner legge til rette for at denne opplæringen kan skje.

Rettigheter utenfor
språkforvaltnings-
området

Samer i grunnskolealder har rett til opplæring i samisk språk uansett hvor i landet de bor. Dette gjelder uavhengig av hvor mange andre i kommunen som ønsker det. Hvis skolen man går på *ikke* kan tilby undervisning i samisk til en samisk elev som ønsker det, må man finne andre løsninger. For eksempel kan fjernundervisning over nett være et alternativ.

Rett til opplæring i
samisk

Også samiske elever i videregående skole har rett til å få opplæring i samisk språk hvis de ønsker det.

Samenes språklige rettigheter i Norge er i tråd med det som står i artikkel 14 i FNs urfolkserklæring fra 2007. FNs urfolkserklæring sier at individer som tilhører et urfolk – særlig barn, har rett til alle nivåer av og former for statlig utdanning, uten diskriminering. I den samme erklæringen står det også at statene, sammen med urfolk, skal sørge for effektive grep som gir folk tilgang til opplæring i sin egen kultur og på sitt eget språk når det er mulig.

FNs
urfolkserklæring
(2007)

FNs Urfolkserklæring, artikkel 14.

Nr. 2.

Individer tilhørende urfolk, særlig barn, har rett til alle nivåer av og former for statlig utdanning, uten diskriminering.

Nr. 3.

Statene skal, sammen med urfolk, treffe effektive tiltak slik at individer tilhørende urfolk, særlig barn, herunder de som lever utenfor sine egne lokalsamfunn, har tilgang til opplæring i sin egen kultur og på sitt eget språk, når det er mulig.

Selv om norsk og samisk er *likeverdige* språk, står det samiske språket mye sterkere innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, enn utenfor. Selv om språkene er likeverdige, altså like mye verdt, er det bare innenfor språkforvaltningsområdet at norsk og samisk i praksis er *likestilte*. Geografiske og politiske endringer kan derfor påvirke hva slags språklige rettigheter samer har.

Konsekvenser av at kommuner legges ned og slås sammen

Før 2020 var for eksempel den nå nedlagte Tysfjord kommune en del av forvaltningsområdet for samisk språk. I 2020 ble Tysfjord kommune lagt ned. Befolkningen ble fordelt på to kommuner. Den sørvestlige delen gikk inn i Hamarøy kommune - som *var* en del av språkforvaltningsområdet, mens den nordøstlige delen ble en del av Narvik kommune. Narvik kommune *var ikke* en del av forvaltningsområdet for samisk språk. De som var samer, og som hadde bodd nordøst i Tysfjord kommune frem til 1. januar 2020, mistet dermed mange av de språklige rettighetene sine over natten, fordi grensene for språkforvaltningsområdet hadde flyttet seg.

De siste ti til femten årene er det likevel slik at flere og flere norske kommuner har blitt en del av forvaltningsområdet for samisk språk. Opprinnelig omfattet språkforvaltningsområdet kun seks nordsamiske kommuner. I dag har tallet som nevnt økt til 13, og både nord-, sør- og lulesamisk er representert.

Flere og flere kommuner en del av språkforvaltningsområdet

De nordnorske byene Bodø og Tromsø har, selv om de ikke tilhører forvaltningsområdet for samisk språk, inngått samarbeidsavtaler med Sametinget om å jobbe for å ta vare på «samisk språk og kultur» for den samiske befolkningen som bor i disse byene.

Samenes historie og fornorskingspolitikken

Historisk sett har samene levd av jakt og fiske, og senere, fra og med senmiddelalderen, i økende grad også av tamreindrift. Man regner med at samer og nordmenn for det meste levde relativt adskilt frem til landet ble en del av Danmark-Norge på 1500-tallet. Likevel hadde de to gruppene kontakt med hverandre i varierende grad også lenge før dette.

Før samene kom i kontakt med kristne fra sør, hadde de ikke noe skriftspråk, og religionen var *sjamanistisk*. *Sjamaner*, åndelige ledere, hadde litt forenklet sagt ansvaret for forbindelsen mellom guder og mennesker. Ofte så man naturen som *besjelet*, altså som levende, og dette er noe man også kjenner fra andre urfolks religioner. For en kristen person virket nok samenes naturreligion fremmed. Den nordnorske 1600-tallsdikteren Petter Dass skriver i diktet *Nordlands trompet* at samer kan kontrollere vær og vind ved hjelp av magi, og at de kan bruke trolldom til å gjøre folk syke eller friske.

Sjamanistisk religion
tidligere

I løpet av 1700- og 1800-tallet ble flere og flere samer kristne. En norsk prest ved navn Thomas von Westen organiserte på starten av 1700-tallet et misjons- og undervisningsprosjekt. Her la han vekt på at opplæring i kristendom måtte foregå på *samenes eget språk*. De første bøkene på samisk hadde kommet allerede på 1600-tallet, og i 1752 kom den første nordsamiske grammatikkboken. På 1800-tallet ble også *læstadianismen* populær blant samene. Dette var en kristen vekkelsesbevegelse, altså en bevegelse som jobbet for å få ikke-troende til å bli kristne. Alt dette førte til at den gamle samiske formen for religion etter hvert forsvant.

Kristning av samene
på 1700- og 1800-
tallet

Fornorskingspolitikken

Fra midten av 1800-tallet, og frem til 1960-tallet, førte man enkelt sagt en *fornorskingspolitikk* overfor samene her til lands. Målet var *assimilering*, altså det å gjøre samene mest mulig *norske*. Bare ved å erstatte samisk språk og kultur med norsk språk og kultur kunne man hjelpe dem og heve dem opp til et høyere nivå, mente mange. Derfor førte man en samepolitikk som hadde som mål å gjennomføre et *språkskifte*, fra samisk til norsk. I forbindelse med dette var særlig skolen et viktig redskap.

Fornorskingspolitikk
– ca. 1850-1960

1814–70: Starten på fornorskingspolitikken

I 1814 hadde Norge blitt fritt fra Danmark, og fått sin egen grunnlov. Holdningen til samenes språk og kultur hadde til å begynne med vært ganske åpen. Tanken fra romantikken om at alle folk burde ha rett til å bruke sitt eget morsmål, var populær blant mange nordmenn høyt oppe i det norske systemet. Enkelte nordmenn i viktige posisjoner hadde ment at samene hadde like stor rett til å bruke sitt eget morsmål som vi nordmenn hadde til å bruke vårt. Det hadde også blitt foreslått tidlig på 1800-tallet at bøker til bruk i skolen og kirken burde være tilgjengelige på samisk.

Midt på 1800-tallet forandret imidlertid statens holdninger seg. I 1848 ba Stortinget Regjeringen om å undersøke om det var mulig å undervise samene for å opplyse dem – særlig de samene som bodde i sjødistriktene.

I 1851 opprettet Stortinget så en egen budsjettpost, «Finnefondet», som varte til begynnelsen av 1920-tallet. Her ble det hvert år satt av penger til å fremme norskundervisning og opplyse samene. Pengene i Finnefondet kom de neste 70 årene til å bli brukt til ting som lærerutdanning, lønnstillegg til lærere som kunne dokumentere fremgang i norskundervisningen, lærerboliger, bygging av norske internatskoler, premier til elever som viste fremgang i norsk, og mye annet. Mange regner opprettelsen av Finnefondet i 1851 som selve starten på fornorskingspolitikken.

Finnefondet 1851 –

I starten var fornorskingspolitikken motivert av et ønske om å opplyse samene, og av tanker i tiden om hvor god den norske kulturen var. Det å gjøre samene norske viste seg imidlertid å være vanskeligere enn antatt, og prosjektet hadde liten effekt de første tiårene.

1870-1898 – strengere tiltak

På slutten av 1860-tallet, begynte norske myndigheter å gå mer helhjertet inn i fornorskingsprosjektet. På denne tiden ble nemlig også *sikkerhetspolitikk* et viktig argument for å drive med fornorsking. I Øst-Finnmark hadde man de siste tiårene hatt en stor innvandring av *kvenner* fra Finland. Kvenene er et folkeslag som hadde vandret inn i Norge allerede fra 1500-tallet av, men fra og med midten av 1800-tallet hadde de begynt å komme i større mengder enn tidligere. I 1875 var 25% av befolkningen i Finnmark kvenner. Mange var redde for at det skulle bli for *mange* kvenner på den norske siden av grensen mot Finland, siden kvenene snakket finsk og hadde en finsk kultur. Dette, mente man, kunne true rikets sikkerhet. For eksempel kunne det øke sjansene for en finsk invasjon nord-øst i Norge, eller gjøre en

Kvener og «trusselen fra Finland»

eventuell finsk invasjon vanskeligere å stoppe. Det beste var om de som bodde på den norske siden av grensen følte seg norske, og var lojale mot Norge.

I 1868 vedtok derfor Stortinget at pengene i «Finnefondet», også skulle brukes på fornorskings tiltak rettet mot *kvenene*. Med dette ble både «Finnefondet» og fornorskingsprosjektet generelt, mye viktigere enn det hadde vært. Nå handlet det ikke lenger bare om å opplyse samefolket. Det handlet om rikets sikkerhet. Mer og mer penger kom derfor til å bli satt av til Finnefondet i tiårene som fulgte.

Kvenene skulle altså gjøres norske på grunn av rikets sikkerhet. Når det gjaldt samene var derimot *opplysningsarbeidet* fortsatt det viktigste, det å lære dem norsk kultur for å «heve dem opp på et høyere nivå». Mange nordmenn mente at samene som folk representerte et lavere utviklingsstrinn. Prosten Andreas Gjølme i Varanger, sa for eksempel dette i 1886:

Ønsket om å opplyse samene

Lappefolket er et barnefolk i mer enn én henseende. Som folk står de på barnets umiddelbare, naive, uutviklede standpunkt, og det er fornorskingens formål, å bringe dem fram til manns modenhet som folk – om dette da er mulig. Dette er et stort og varig mål å arbeide for.

(språket er modernisert)

Slike uttalelser var relativt vanlige i samtiden. Johan Sverdrup, som ble statsminister i Norge i 1884, sa for eksempel på 1860-tallet, at samenes eneste redning var å bli «absorbert inn i den norske nasjonen».

Det neste skrittet mot en hardere fornorskingspolitikk kom i 1880. Da fikk vi en ny skoleinstruks for lærere i de såkalte *overgangsdistriktene*, områder som etter hvert kom til å omfatte mesteparten av Nord-Troms og Finnmark. I 1880-instruksen stod det at alle samiske og kvenske barn skulle lære å «snakke, lese og skrive norsk». Lærere som ikke kunne vise til gode resultater i dette «språkbytte-arbeidet», kunne gå glipp av så mye som 20-30% av den potensielle årslønnen sin. Alle små avsnitt eller setninger som tidligere hadde stått om at barna også skulle lære morsmålet sitt, ble nå strøket.

1880 – ny skoleinstruks

I 1898, atten år etter 1880-instruksen kom det enda en skoleinstruks – *Wexelsen-plakaten*, oppkalt etter Vilhelm Andreas Wexelsen, som på den tiden var kirkeminister – det som kommer nærmest en kunnskapsminister i våre dager. Denne instruksjonen gikk lenger enn den fra 1880. Nå stod det ikke bare at barna skulle lære norsk. Det stod også klart og tydelig at *undervisningsspråket i skolen var norsk*, og at samisk og kvensk kun var tillatt som hjelpespråk. Selv på steder der nesten ingen av

1898 – Wexelsen-plakaten – samisk kun et hjelpespråk i skolen

elevene forstod norsk, var det norsk man skulle bruke i undervisningen, med mindre det var «uomgjængelig fornødent», altså absolutt nødvendig. Lærerne ble også oppfordret til heller ikke å kommunisere med elver på samisk eller kvensk *utenfor* undervisningen, med mindre det var helt nødvendig. Med Wexelsen-plakaten hadde den harde fornorskingslinjen i skolen begynt for alvor, og det som stod i den kom i praksis til å gjelde helt frem til 1963.

Starten av 1900-tallet: enda flere tiltak

Frykten for at det store antallet kvener Nord-Øst i Norge gjorde oss sårbare for et finsk militært angrep fortsatte å være stor på begynnelsen av 1900-tallet. I tillegg rådet det også en stor norskhetsbegeistring i landet før og rundt unionsoppløsningen i 1905. Som en følge av dette satte myndighetene av stadig mer penger til Finnefondet, og til fornorskingsarbeid fra 1900 og fremover.

På 1800-tallet var det de lokale myndighetene som hadde hatt ansvaret for å gjennomføre ulike fornorskings tiltak. På starten av 1900-tallet begynte staten i større grad å ta kontroll selv. I 1902 opprettet staten *Finnmark skoledirektørembete*. Dette var en stilling som ble skapt for å «styrke skolen og forsvarsarbeidet», og én person fikk nå det overordnede ansvaret for fornorskingsarbeidet i hele regionen. Den første som ble ansatt som skoledirektør i Finnmark het Bernt Thomassen. Han var kjent som en hard fornorskingsaktivist, og skal ha blitt valgt til jobben nettopp på grunn av sitt rykte.

1902 – Finnmark får egen skoledirektør

Fra og med starten av 1900-tallet begynte man også med å bygge *internatskoler* i Nord-Norge. De første ble bygget i Sør-Varanger, ved grensen til det som på den tiden var Finland, men som nå er Russland, og i Kautokeino. Det å bygge «kirker og gode norske skoler» langs grensen skulle ifølge kirkeminister Wexelsen, som vi tidligere har nevnt, «danne et festningsverk som var uinntagelig». Ved å bygge norske kirker og internatskoler nær grensen kunne man markere tydelig overfor nabolandene at områdene var *norske*, uten å provosere militært.

Internatskoler på 1900-tallet

Men internatskolene var ikke bare et strategisk grep for å sikre landets grenser. De viste seg også å være et effektivt middel i fornorskingsarbeidet. Før internatskolene kom, hadde samiske skolebarn ofte hatt høyt fravær, fordi folk bodde på svært forskjellige steder og skoleveien ofte var lang. På grunn av dette hadde undervisningen vært lite effektiv. Med internatskoler, hvor samiske elever bodde på skolen i lengre perioder, gikk fraværet ned. Elevene kunne nå bli pålagt å gjøre lekser, og undervisningen ble mer effektiv. Skolen fikk større kontroll over barna, og

lærerne kunne snakke norsk med elevene også på fritiden deres. Det ble bygget internatskoler i Finnmark fra begynnelsen av 1900-tallet og helt frem til starten av 2. verdenskrig.

En siste ting som skjedde på starten av 1900-tallet, som er verdt å nevne her, er at det kom et reglement i 1902 som sa at bare de som kunne «snakke, lese og skrive det norske språket», og som benyttet norsk «til daglig bruk», hadde lov til å skaffe seg jord i Finnmark. Man kunne tenke seg at også dette ville fungere som motivasjon for samene til å lære seg norsk og «bli norske», men ifølge førsteamanuensis ved Høgskolen i Finnmark, Odd Mathis Hætta, fikk ikke dette reglementet så alvorlige konsekvenser for samene. Dette var delvis fordi reglementet ikke var så godt kjent, og delvis fordi myndighetene fra tid til annen så bort fra det. En regel om at *eiendommer i Finnmark skulle gis norske navn* ble imidlertid fulgt, og dette førte til at mange samiske stedsnavn etter hvert ble norske.

1902 – lov om norsk språk ved kjøp av jord i Finnmark

1905-1945: fornorskingspolitikken fortsetter

Fornorskingspolitikken, som hadde fått sitt ordentlige gjennombrudd på slutten av 1800-tallet og blitt strammet til på starten av 1900-tallet, ble enkelt sagt videreført i tiårene som fulgte, frem mot 2. verdenskrig. Et forslag på 1920-tallet om å gi samisk språk en større plass i skolen ble slått ned. Fornorskingslinjen bestod, og nedlatende holdninger til samer og deres kultur fortsatte å være utbredt blant flere nordmenn i viktige posisjoner. Christen Brygfeldt, som var skoledirektør i Finnmark fra 1922–33, og hadde ansvar for å følge opp fornorskingen i dette fylket, sa for eksempel dette om samene:

Nedlatende holdninger til samer

Lappene har hverken hatt evne eller vilje til å bruke sitt språk som skriftspråk. (...) Det har alltid vært skjebnens tilmålte del for et lite, veikt naturfolk, at det aldri har kunnet stå seg mot det sterkere kulturfolk som det lever iblant. (...) De få individer som er igjen av den opprinnelige lappiske folkestamme er nå så degenerert at det er lite håp om noen forandring til det bedre for dem. De er håpløse og hører til Finnmarks mest tilbakesatte og usleste befolkning og skaffer den største kontingent herfra til våre sinnssykeasyler og åndssvakeskoler.

(språket er modernisert)

Man skal selvsagt være forsiktig med å la ett sitat som dette stå alene som et bevis på hva folk i Norge tenkte om samer over en periode på flere tiår. Å snakke om naturfolk og kulturfolk, om raser og folks utviklingstrinn, og så videre, var relativt vanlig blant mange på 1920- og -30-tallet. Kommentarer som i vår tid ser ut som

hatefulle ytringer, *kan* i samtiden ha blitt oppfattet langt mildere. Dessuten er det langt fra sikkert at Brygfelds holdninger er representative for alle nordmenn som var i kontakt med samer i 1900-tallets første halvdel.

At samer ofte ble sett ned på og behandlet som mindreverdige kan det likevel være liten tvil om. Synet på samer blant mange nordmenn i perioden 1890-1940 var ifølge regjeringen.no preget av et ønske om å studere «primitive folkeslag». Målinger av folks skaller ble for eksempel foretatt for å finne ut av både folks rase og intelligens, og det kom frem holdninger til samer og samekulturen som, sett med dagens øyne, var både nedlatende og til dels krenkende.

1945-1989 – slutt på fornorskingspolitikken

Etter 2. verdenskrig fikk man etter hvert et økt fokus i Norge på samenes verdi som mennesker, og ikke minst på hvilke *rettigheter* samene hadde. FNs menneskerettighetserklæring fra 1948 og andre tanker i tiden, gjorde at manges holdninger til samene nå begynte å endre seg. Samene selv hadde også organisert seg i varierende grad siden starten av 1900-tallet for å yte motstand mot fornorskingspolitikken.

Holdninger snur
etter 2. verdenskrig

I løpet av de neste 40 årene sluttet man gradvis med den bevisste fornorskingspolitikken, selv om det nok tok tid mange steder før man i praksis merket denne holdningsendringen. Rundt omkring på lokale steder levde nok fornorskingens «ånd» enda en stund, selv etter at myndighetene hadde oppgitt prosjektet.

En ny skolelov i 1959 åpnet for at samisk igjen kunne brukes i undervisning, men ingen skoler benyttet seg av tilbudet før på slutten av 1960-tallet. Norsk fortsatte også å være hovedspråket i undervisningen over alt frem til midten av 1980-tallet. Samisk var et andrespråk i skolen, hvis det overhodet ble undervist i. Norsk var hovedspråket. Først i 1985 ble det mulig å bruke samisk som selve opplæringsspråket i skolen, og ikke bare som et andrespråk.

1970-tallet var et tiår da mange engasjerte seg politisk. Det førte med seg større bevissthet om samers rettigheter blant samene selv, og flere og flere nordmenn fikk sympati med samenes sak. Dette fortsatte inn på 1980-tallet, og mot slutten av 1980-tallet skjedde flere viktige ting.

I 1987 ble *sameloven* vedtatt. Denne har som mål å legge til rette for at samene kan «sikre sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv». Året etter, i 1988, ble Grunnloven

1987 – sameloven
vedtatt

oppdatert med en egen paragraf som sier at norske myndigheter nettopp skal legge til rette for at samene kan sikre språket, kulturen og samfunnslivet sitt. I 1989 ble så *sametinget* opprettet, et folkevalgt organ som skal sikre det samiske folkets representasjon og medvirkning.

1989 – sametinget
opprettet

Konsekvenser av fornorskingspolitikken

Spørsmålet om hva som har vært konsekvensene av fornorskingspolitikken i Norge fra ca. 1850 og fremover, er komplisert. At fornorskingspolitikken fikk store konsekvenser, virker åpenbart. Tallene er usikre, men man regner som nevnt med at bare rundt halvparten av de som er samer i dag har et samisk språk som morsmål. Av disse tror man at rundt en tredjedel kan *skrive* på samisk. Hadde Norge ført en skolepolitikk i 150 år som tillot samiske elver å lese og skrive på sitt eget morsmål i skolehverdagen, er det rimelig å anta at situasjonen ville ha vært en annen.

Konsekvenser av
fornorskingen –
komplisert spørsmål

Skolehistorikeren Henry Minde skriver at fornorskingsprosjektet – som hadde som mål om å få samene til å endre grunnverdiene i kulturen sin, legge vekk språket sitt og bytte ut den nasjonale identiteten sin – må ha hatt dyptgripende konsekvenser for enkeltmenneskers forhold til seg selv og til hverandre. Minde mener også at fornorskingspolitikken trolig forverret en form for hverdagsrasisme som allerede fantes i mange områder, og at presset på samene om å forandre seg, over tid sannsynligvis har preget manges folks selvbylde. I verste fall har det ført til selvforakt blant mange samer, og et negativt syn på andre i ens egen gruppe.

Samtidig påpeker Minde at det trengs mer forskning på dette området. Vi vet mye om *årsakene* til fornorskingspolitikken – hvorfor det skjedde, men langt mindre om *virkningene* av fornorskingspolitikken. Det er vanskelig å dokumentere hvordan vanlige samer for mer enn hundre år siden opplevde denne prosessen. Skrift var lite brukt i den samiske befolkningen, og dermed finnes det få «beviser», få tekster som gir oss innblikk i tankene til samer langt tilbake i tid. I tillegg kan mange samer ha valgt å lide i det stille på grunn av ting som skamfølelse, eller avmakt – at man tenkte at det ikke nyttet å protestere. Ifølge Minde er det uansett rimelig å anta at fornorskingen rammet både de samene som med bitterhet kjempet *imot* fornorskingspresset, så vel som de samene som aller ivrigst prøvde å tilpasse seg det norske språket og den norske kulturen.

Spørsmålet om hva slags konsekvenser fornorskingspolitikken egentlig fikk og hva som bør gjøres for å skape forsoning er kontroversielt. Noen mener at den norske statens urettferdige behandling av samene ikke har en stor nok plass i bevisstheten

Konsekvenser av
fornorskingen – et
kontroversielt
spørsmål

til nordmenn flest, og de mener at dette bør gjøres noe med. Ifølge noen lever fornorskingen fortsatt videre i våre dager, som strukturer og holdninger i samfunnet, som man må fortsette å kjempe imot.

Andre mener at det vi trenger er et mer nyansert bilde av hva som skjedde – at selv om det utvilsomt skjedde veldig mye fælt, så finnes det i våre dager en tendens til ukritisk å godta en svart-hvitt-fortelling om den norske statens undertrykking. Dette, mener enkelte, kan hindre oss i å få et riktig bilde av hva som faktisk *var* dårlig, og hva som *ikke* var så dårlig. Det kan gi oss et mindre riktig bilde av hva som faktisk skjedde, enn vi burde ha. Meningene om slike spørsmål er gjerne både mange og sterke – særlig i de delene av landet som tradisjonelt er blitt aller mest berørt av samepolitikk.

I 2018 opprettet Stortinget «Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner». Denne kommisjonen kalles også «Sannhets- og forsoningskommisjonen». Sannhets- og forsoningskommisjonen er ledet av den tidligere statsråden Dagfinn Høybråten, og en av hovedoppgavene kommisjonen har er nettopp å undersøke *hva slags virkninger fornorskingspolitikken hadde*. En annen av kommisjonens oppgaver er å foreslå tiltak som kan bidra til videre forsoning i fremtiden.

«Sannhets- og
forsonings-
kommisjonen»

Kommisjonen skal etter planen være ferdig med arbeidet sitt innen september 2022

Samisk kultur

Det kanskje mest kjente aspektet ved samisk kultur er joik. Joiken var sjamanens musikk i den gamle religionen, og har vært en viktig del av den samiske folkesjelen helt frem til våre dager. En joik skal reflektere en person, eller et sted eller en ting. Man joiker ikke *om* personen eller tingen. Man sier i stedet at man *joiker personen* eller *joiker tingen*. Man skal i joiken få frem hva som er kjernen av den eller det man joiker.

Joik

Tradisjonelt var joik både litteratur, rytmer, melodi og håndbevegelser. En joik kan være kort eller svært lang. Man trenger heller ikke bruke ord. Tidligere var det slik at en person ikke ble regnet som et fullverdig medlem av samfunnet før han eller hun hadde fått en joik tilegnet seg selv. Da kristendommen kom, ble joiken sett på som syndig av nordmenn.

Under fornorskingspolitikken på 1950-tallet var joik forbudt på skolen i samiske områder. Siden 1970-tallet har joiken kommet tilbake, og den inspirerer i dag mye

samisk kunst. To svært kjente joikere er Mari Boine (1956-) og Ánte Mikkil Gaup, og joik var også en stor del av det som inspirerte samenes kanskje aller største kulturpersonlighet, nemlig multikunstneren Nils Aslak Valkepää (1943-2001).

Kjente joikere

Samene har også en rik *håndverkskunst*. Denne kalles *duodji*, og består av alt fra tekstilarbeider og skinnarbeider til treskjæring, metallarbeid, og så videre. Ofte er produktene rikt dekorert og pyntet.

Duodji -
håndverkskunst

Filmkunst er en annen sjanger samer har hevdet seg innenfor. Mest kjent er i dag er kanskje Nils Gaup. Han har lagd samiskspråklige filmer som *Veiviseren* (1987), som ble oscarnominert, og *Kautokeino-opprøret* (2008), som også var en suksess. I tillegg har han laget norske filmer som *Hodet over vannet* (1993), *Reisen til julestjernen* (2012), og *Birkebeinerne* (2016).

Samisk film

Når det gjelder litteratur, så kom den første samiskspråklige skjønnlitterære boken ut i 1910, og den første romanen 1912. På grunn av fornorskingspolitikken kom det ut få bøker på samisk frem til 1970. Etter dette skjøt ting fart. Man fikk egne samiske forlag, og på 1980-tallet begynte også Norsk kulturråd å støtte samiskspråklig litteratur. Nils-Aslak Valkepää er nok den aller mest kjente forfatteren etter 1970. Han var i tillegg til å skrive litteratur, både musiker og joiker. I 1988 ga han ut diktverket *Beaivi, Áhčážan* (norsk: *Solen min far*), som han fikk Nordisk råds litteraturpris for i 1991. I 1985 ga han ut en diktrilogi med navn *Ruoktu váimmus* (norsk: *Vindens veier*), som også er kjent, og som ble oversatt til norsk i 1990.

Samisk litteratur

Nils-Aslak Valkepää

Kilder

Berg-Nordlie, Mikkil; Gaski, Harald: «samer» i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 5. september 2020 fra <https://snl.no/samer>

Det kongelige kommunal- og moderniseringsdepartement, 2019, «Meld. St. 31. (2018-2019). Melding til Stortinget. Samisk språk, kultur og samfunnsliv, <https://www.regjeringen.no/contentassets/b3497da7cab1411094b96772d57b8d4e/no/pdfs/stm201820190031000dddpdfs.pdf>, lastet ned 11.09.2020

Duolljá, Svenn-Egil Knutsen; Gaski, Harald: samisk i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 21. august 2020 fra <https://snl.no/samisk>

Eriksen, Knut Einar, Einar Niemi, 1981: *Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i Nord 1860-1940*, Universitetsforlaget

FNs urfolkserklæring <https://www.regjeringen.no/contentassets/2f5020ef4d66492fa54148d46981d23a/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter.docx.pdf>, lastet ned 14.09.2020

Forsgren, Arne; Minken, Anne: *kvener* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 2. oktober 2020 fra <https://snl.no/kvener>

Gaski, Harald, 2020: *samenes historie* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 3. oktober 2020 fra https://snl.no/samenes_historie

Hansen, Lars Ivar, Bjørnar Olsen, 2004: *Samenes historie fram til 1750*, Cappelen Damm akademisk

Hætta, Odd Mathis, 2002: *Samene. Nordkalottens urfolk*, Høyskoleforlaget,

Kommunal- og moderniseringsdepartementet: Rapport fra gjennomgang av samelovens språkregler, oktober 2014.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/sami/same/gjennomgang_av_samelovens_sprakregler.pdf, lastet ned 14.09.2020

Minde, Henry, 2005: «Fornorskinga av samene - hvorfor, hvordan og hvilke følger?», i *Samisk skolehistorie 1*, <http://www.skuvla.info/skolehist/minde-n.htm>, lastet ned 25.09.2020

Niemi, Einar, 2017: «Sannhetskommisjon, politikk og kampen om fortida», debattinnlegg i *Nordlys*, 11.05.2017, <https://nordnorskdebatt.no/article/sannhetskommisjon-politikk>, lastet ned 25.09.2020.

Opplæringsloven, kapittel 6: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61#KAPITTEL_7, lastet ned 14.09.2020

Regjeringen.no Fakta om samiske språk: (2018) <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/fakta-om-samiske-sprak/id633131/>

Regjeringen.no: «Hvem er urfolk» (2020), <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/hvem-er-urfolk/id451320/>, lastet ned 18.09.2020

- Regjeringen.no, 2000, NOU 2000:3, «Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner», <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2000-3/id142575/sec4>, lastet ned 02.10.2020
- Regjeringen.no, 2016. NOU 2016:8, «Hjertespråket – Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk», <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-18/id2515222/sec2>, lastet ned 02.10.2020
- Sameloven: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1987-06-12-56>, lastet ned 14.09.2020
- Skogvang, Susann Funderud: rett til opplæring i og på samisk i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 11. september 2020 fra https://snl.no/rett_til_oppl%C3%A6ring_i_og_p%C3%A5_samisk, lastet ned 14.09.2020
- Somby, Katri, 2017 (18.05.2017): «Er vi virkelig ferdige?», <https://nordnorskdebatt.no/article/vi-virkelig-ferdige>, lastet ned 03.10.2020
- SSB.no, 2018: «Ingen befolkningsvekst i samiske områder», <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/ingen-befolkningsvekst-i-samiske-omrader>, lastet ned 11.09.2020
- Theil, Rolf, 2018: «Nordsamisk skrift og uttale» (s. 45-50), i *Språk i skolen. Grammatikk, retorikk, didaktikk*. Fagbokforlaget.
- Wexelsen-plakaten, 1898, i *Samisk skolehistorie 1*, <http://skuvla.info/skolehist/instruks98-tn.htm>, lastet ned 26.09.2020
- Zachariassen, Kjetil, 2020: Fornorskingspolitikken overfor samar og kvenar, i *Norges historie – fra steinalderen til i dag, fortalt av fagfolk*, <https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1554-fornorskingspolitikken-overfor-samar-og-kvenar.html>, lastet ned 02.10.2020

Denne publikasjonen kan fritt benyttes av skoler, elever og privatister. Referanse til kilden kan skrives slik:

Christensen, Jostein og Asbjørn Odin Aag. «Samisk språk og kultur». KublaKan 2021,
<https://kublakan.no/wp-content/uploads/2021/11/KublaKan-Studiehefte-Samisk-sprak-og-kultur.pdf>,
[fyll inn nedlastingsdato]

Siden dette er en kilde hentet fra internett, må du også oppgi nedlastingsdato, om du benytter studieheftet på skriftlig eksamen. Henvendelse om utgivelsen kan rettes til post@kublakan.no